

Bitwa Warszawska – stulecie zwycięstwa /założenia/

Znaczenie historyczne

Niewypowiedziana przez żadną ze stron wojna polsko-sowiecka nie toczyła się o granice, ale o niepodległość Polski i jej granice. Konflikt terytorialny przerodził się w „zderzenie cywilizacji”.

Jako przeciwnik Polski, Rosja Lenina była pierwszym państwem totalitarnym w świecie: zaznała masowego terroru, obozów koncentracyjnych, zbrodniczej eksterminacji elit przedrewolucyjnych. Stała się prąwozem państwa totalitarnego. Konfrontacja zbrojna nie toczyła się między narodem polskim i rosyjskim, ale między świeżo odrodzonym państwem polskim a sowieckim państwem totalitarnym.

Bitwa Warszawska jest jednym z niewielu wydarzeń w dziejach Polski, które mają znaczenie europejskie. Do takich w XX wieku należą z pewnością również takie daty jak 1939 czy 1980 za sprawą polskiej Solidarności. Los Polski i Europy był w roku 1920 bardzo ściśle związane. Nawet jeśli ewentualna klęska polskiej armii nie spowodowałaby podboju kontynentu europejskiego przez Armię Czerwoną, to sowieckie panowanie przynajmniej w Europie Środkowo-Wschodniej byłoby przesądzone – z wszystkimi tego konsekwencjami. Ład Wersalski – stworzony traktatami pokojowymi po I wojnie światowej – byłby zburzony. Polskę czekał los republiki sowieckiej po zaledwie dwóch latach odzyskanej wolności. Zwycięstwo pod Warszawą umożliwiło inny scenariusz historii. Przyniosło ocalenie niepodległości i kompromisowy pokój polsko-sowiecki w Rydze. Dało też Polakom szansę budowania własnego państwa po długotrwałej niewoli. Umożliwiło też skorzystanie z tej szansy innym narodom regionu, gdyż klęska Polski z pewnością skutkowałaby również sowietyzacją państw bałtyckich, zapewne Rumunii, Węgier, Czechosłowacji.

Pierwsze wrażenie polskiego zwycięstwa wydobyciło zagranicą wiele komentarzy wystawiających polski czyn orężny. Dyplomata brytyjski lord D'Abernon uznał bitwę pod Warszawą za osiemnastą decydującą w dziejach świata. Podnosił on tę konfrontację do rozmiarów wielkiego „zderzenia” dwóch cywilizacji: cywilizacji Zachodu i będącego jej zaprzeczeniem wschodniego barbarzyństwa. Gloryfikował polskie zwycięstwo premier francuski Alexandre Millerand, powtarzając za Juliuszem Micheletem, iż „cywilizację ratuje się nad Wisłą”. Inny francuski mąż stanu George Clemenceau podsumował znaczenie polskiego zwycięstwa, podkreślając, że „męstwo Polaków zyskało nowy dowód historyczny”. Powstała narracja o Polsce jako wschodniej barierze Europy. Teoria ta korespondowała z polskim mitem narodowym o roli „przedmurza” Zachodu, jaką spełnia państwo polskie w stosunkach międzynarodowych.

Wraz z upływem czasu zagraniczna percepcja Bitwy Warszawskiej uległa poważnemu skomplikowaniu. Przede wszystkim narodził się szkodliwy mit o francuskim autorstwie planu bitwy

nad Wisłą. Już przed II wojną światową „przeciętny inteligentny Europejczyk”, zapytany o to wydarzenie, „łączył je z nazwiskiem generała Weyganda” – jak pisał polski historyk i dyplomata Michał Sokolnicki. Później pojawiła się na Zachodzie narracja o wojnie polsko-sowieckiej jako peryferyjnym dla Europy konflikcie granicznym między „imperialistyczną” (zaborczą) Polską a nową, bolszewicką Rosją. W ten sposób zaledwie wspomina się o nim w wykładach z historii powszechnej, czy też w syntezach dziejów Europy.

Nie będzie nadużyciem stwierdzić, że wiodące dzisiaj narracje o historii Europy XX stulecia pomijają milczeniem rok 1920 jako zwrotny moment w jej dziejach. Ilustratywnym i wymownym z pewnością faktem pozostaje przemilczenie Bitwy Warszawskiej w ekspozycji stałej jaką przedstawiono pod auspicjami Parlamentu Europejskiego w Brukseli na terenie Domu Europejskiej Historii.

Polskie zwycięstwo doszło do skutku wysiłkiem własnym. Dokonało się bez większej pomocy militarnej z zewnątrz. Mocarstwa zachodnie obiecały tę pomoc podczas konferencji szefów swych rządów w Hythe 9 sierpnia 1920, usiłując w zamian wymusić na Polsce zgodę na „Linie Curzona” jako granicę z Rosją Sowiecką. Do Warszawy skierowano misje – polityczną i wojskową (o charakterze doradczym), co miało swoje głównie moralne znaczenie. Wspomnieć oczywiście należy także o węgierskich dostawach amunicji z demobilu poprzez terytorium Rumunii (za jej zgodą). Innej pomocy zagranicznej Polska nie otrzymała.

Latem 1920 r. ustąpiły w społeczeństwie polskim podziały polityczne, czy ideowe. W decydującym momencie wojny polsko-sowieckiej nastąpiło zjednoczenie wokół nadrzędnej sprawy ocalenia niepodległości. Sejm Ustawodawczy powołał Radę Obrony Państwa – złożoną z przedstawicieli wszystkich stronnictw politycznych – przekazując jej istotne kompetencje kosztem swoich uprawnień. Konflikt między obozem Piłsudskiego a Narodową Demokracją Dmowskiego nie stał się przesłanką rozłamu, ale uległ swoistemu zamrożeniu w godzinie wielkiej próby. Po raz pierwszy od chwili odzyskania niepodległości wybrzmiała mocno idea jedności narodowej w chwili zagrożenia bytu państwa.

Zwycięstwo nad Wisłą przyczyniło się do umocnienia wiary Polaków we własne siły, co nie było bez znaczenia u progu niepodległości i wobec wyzwań budowy własnego państwa. Po latach klęsk i upokorzeń doby rozbiorów i czasów porozbiorowych, doszedł do skutku skuteczny czyn orężny, dokonany w walce z zagrażającym nieprzyjacielem. Po odzyskaniu niepodległości i zwycięskim obronieniu państwa narracja o polskiej martyrologii stała się w społeczeństwie II Rzeczypospolitej „mniej żywa”. „Nie jesteśmy dziś już Polską niewiadomą nikomu, Polską podziemną, Polską schowaną za moźnymi plecami (...)” – pisał wspomniany już Michał Sokolnicki.

Dzisiaj Bitwa Warszawska jest polskim miejscem pamięci. Owe miejsca pamięci to zakorzenione w świadomości społecznej wyobrażenia faktów z przeszłości. Trwają one w danej zbiorowości ludzkiej wskutek działania „społecznych ram pamięci” (według definicji francuskiego socjologa Maurice’a Halbwachsa). W tym rozumieniu Bitwa Warszawska nie jest niestety również

Europejskim miejscem pamięci, chociaż za jej sprawą decydował się los nie tylko narodu polskiego, lecz i innych narodów.

Założenia ideowe upamiętnienia

(1) Koniecznie należy podkreślić europejskie znaczenie Bitwy Warszawskiej, gdyż jej rezultat ocalił niepodległość także innych narodów regionu.

(2) Trzeba zaakcentować, że dla Polski wojna z Rosją Sowiecką nie była wojną o granice, ale o niepodległość państwa.

(3) Wypada zaznaczyć, że Bitwa Warszawska przyniosła zwycięstwo samodzielnym wysiłkiem polskim.

(4) Dobrze byłoby, aby czytelnie przekazać, że nie była to konfrontacja militarna Polaków z narodem rosyjskim, lecz z pierwszym państwem totalitarnym ówczesnego świata.

(5) Obowiązkowo podkreślić należy zjednoczenie społeczeństwa polskiego w decydującym momencie wojny polsko-sowieckiej, mimo silnych podziałów politycznych, walki o władzę i sporu o zasługi wokół obudowania państwa jaki toczył się między obozem Piłsudskiego a Narodową Demokracją Dmowskiego.

(6) Wskazać, że zwycięstwo 1920 r. dało narodowi polskiemu cenne dwadzieścia lat wolności i możliwość urządzenia własnego państwa.

Bibliografia selektywna

(1) Lord D'Abernon, *The Eighteenth Decisive Battle of the World*. Warsaw, 1920, London 1931 [polski przekład: *Osiemnasta decydująca bitwa w dziejach świata. Pod Warszawą 1920 roku*, tłum. A. Dobiecki, przedm. min. A. Zaleski, Warszawa 1932]

(2) Norman Davies: *White Eagle, Red Star, the Polish-Soviet War 1919—1920 and the "Miracle on the Vistula"*, foreword A. J. P. Taylor, London 2003, wyd. 1 — 1973 [edycja polska: *Orzeł biały, czerwona gwiazda: wojna polsko-bolszewicka 1919—1920*, Kraków 1997].

(3) Wacław Jędrzejewicz, *Józef Piłsudski (1867—1935): życiorys*, Warszawa 2002.

(4) Wacław Jędrzejewicz, *Dziwiętnaście decydujących bitew świata*, „Bellona” (Londyn), nr 3—4, 1963.

(5) *La guerre polono-soviétique de 1919—1920: Colloque*, ed. C. Gervais, Paris 1975.

(6) Zdzisław Musiałik, *General Weygand and the Battle of the Vistula — 1920*, London 1987.

(7) Zdzisław Musiałik, *Wojna polsko-bolszewicka 1919—1920*, Włocławek 1991.

(8) Andrzej Nowak, *Pierwsza zdrada Zachodu. 1920: zapomniany appeasement* (Kraków 2015).

(9) Andrzej Nowak, *Stosunki polsko-rosyjskie i polsko-sowieckie (1919—1921) a ład wersalski*, [w:] *Od Wersalu do Poczdamu. Sytuacja międzynarodowa Europy Środkowo-Wschodniej 1918—1945*, red. A. Koryn, Warszawa 1996.

(10) Józef Piłsudski, *Rok 1920. Z powodu pracy M. Tuchaczewskiego „Pochód za Wisłę”*, Warszawa 1924.

(11) Władysław Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, t. II: 1914—1939, Gdańsk 1990 (pierwsze wydanie krajowe).

(12) Michał Sokolnicki, *Znaczenie historyczne Bitwy o Warszawę, „Niepodległość”* [Nowy Jork – Londyn], t. III, 1951.

(13) Włodzimierz Suleja, *Józef Piłsudski*, Wrocław 1995.

(14) *Wojna polsko-bolszewicka 1919—1920 — alternatywy i konsekwencje* [ankieta historyczna], „Arcana”, nr 35, 5/2000.

(15) *Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe. Materiały sesji naukowej w Instytucie Historii PAN 1—2 października 1990*, red. A. Koryn, Warszawa 1991.